

Aleksandra Golubović – Predrag Šustar

ZNANOST I RELIGIJA KOD RUĐERA BOŠKOVIĆA

Doc. dr. sc. Aleksandra Golubović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Izv. prof. dr. sc. Predrag Šustar
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
UDK: 001:2[113/119 +122/124]BOŠKOVIĆ, RUĐER
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 12.10.2012.

Cilj je rada na primjeru Boškovićeve teksta iz *Teorije prirodne filozofije* (točnije, iz *Dodatka*)¹ ispitati može li se braniti, tj. opravdati teza da znanost i religija, kao što, čini se, i proizlazi iz ovoga teksta, nisu suprotstavljena područja. To ćemo pokušati dokazati na varijanti argumenta iz dizajna koji nalazimo u spomenutom tekstu. Osim argumenta iz dizajna, u *Dodatku* možemo naći i varijante kozmološkog argumenta, i to argument iz Prvog neuzrokovano uzroka, argument da aktualna beskonačnost nije moguća, te argument iz kontingentnosti, o kojima u ovome radu neće biti riječi. Argument iz dizajna, osobito u svojoj suvremenoj verziji *fine tuning argumenta*, čije naznake, čini se, također nalazimo kod Boškovića, potaknuo je mnoge rasprave između filozofa religije i filozofa znanosti koji su, svaki sa svojeg aspekta, nastojali ispitati snagu ovih argumenata. Načelno možemo tvrditi da znanost i religija mogu, barem kod nekih argumenata, poput već spomenutih kod Boškovića, podržavati jedna drugu.

Ključne riječi: Bošković, argument iz dizajna, *fine tuning argument*.

* * *

1 U ovom radu fokusirat ćemo se na analizu argumenta iz dizajna koji nalazimo u 'Dodatku o duši i Bogu' koji je Bošković napisao uz svoje glavno djelo *Teoriju prirodne filozofije*. To je, naime, jedini tekst u kojemu se on sažeto, ali prilično sustavno, bavi tematikom koja je vezana uz promišljanja o Bogu. Uz argument iz dizajna i njegovu suvremenu verziju, tzv. *fine tuning argument*, u dodatku možemo pronaći i druge argumente za postojanje Boga, kao i njegovo shvaćanje Boga kao Tvorca prirode, no ovdje ih nećemo obrađivati. Razlog zbog kojega smo odabrali upravo argument iz dizajna jest taj što se na njemu može dobro ispitati odnos znanosti i religije, tj. stavovi znanstvenika naspram (teističkih) filozofa religije. Usp. Ruđer BOŠKOVIĆ, *Teorija prirodne filozofije*, Zagreb, 1974., 254 (dalje koristimo *Dodatak*, jer se rad odnosi isključivo na taj dio).

O autoru²

Ruđer Bošković rođen je 18.5.1711. godine u Dubrovniku, a umro 13.2.1787. godine u Milanu. U obitelji je bio osmo od devetero djece i od rane se mladosti isticao po intelektualnim sposobnostima. Školovao se u isusovačkoj gimnaziji u Dubrovniku, nakon čega je u Rimskom kolegiju, u Rimu, završio trogodišnji studij filozofije. U skladu s pravilima isusovačkoga reda, predavao je nekoliko predmeta u gimnazijama kao i u isusovačkom kolegiju u Fermu, da bi 1738. godine upisao teologiju. Za vrijeme studija teologije nastavio je raditi kao nastavnik. Osobito su ga interesirale matematika, astronomija i geodezija, a od znanstvenika osobito je cijenio Newtona čija je djela detaljno proučavao. Godine 1744. završio je teologiju i bio zaređen za svećenika, a u rodni kraj vraćao se samo za ljetne praznike. Već po završetku teologije bio je prilično poznat u znanstvenim krugovima. Osim što se bavio znanstvenim radom i objavio više knjiga, od kojih izdvajamo njegovo glavno djelo *Teoriju prirodne filozofije*, obavljao je diplomatske poslove, izrađivao zemljopisne karte, sanirao napuklu kupolu Sv. Petra u Rimu, izradio seriju elaborata iz hidrauličkog inženjerstva, obavljao optička istraživanja, što jasno pokazuje o kakvom je znanstveniku riječ.³

Uvod: Boškovićeva promišljanja o argumentima za postojanje Boga

Bošković nikada nije napisao knjigu koja bi se odnosila na područje religije niti filozofije religije. Kada je riječ o njegovu doprinosu filozofiji, većinu djela možemo smjestiti u područje filozofije znanosti jer je on, kao što znamo, u prvome redu bio fizičar i po tome je ostao poznat do današnjih dana. Međutim, u svom glavnom djelu *Teorija prirodne filozofije* napisao je *Dodatak* koji se odnosi na

2 Jasan, sažet i vrlo pristupačan uvid u život i djelo Josipa Ruđera Boškovića napisao je Stipe Kutleša. Usp. Stipe KUTLEŠA, *Ruđer Josip Bošković*, Zagreb, 2011.

3 Usp. Franjo ZENKO, Josip Ruđer Bošković, u: Franjo ZENKO (ur.), *Starija hrvatska filozofija*, Zagreb, 1997., 395-404.

njegova promišljanja o duši i Bogu.⁴ Na desetak stranica spomenutog teksta dao je kratak osvrt na Boga, tj. na neke od klasičnih, ali i 'suvremenih'⁵ verzija argumenata za Boga kao i svoje shvaćanje Boga kao najvišeg bića. Naša analiza odnosi se upravo na tih desetak stranica, odnosno limitirana je na Boškovićevu verziju argumenta iz dizajna. U ovom argumentu pokušava se adekvatno objasniti činjenicu da je svijet u velikoj mjeri uređen, te da pojedini predmeti i bića u njemu također izgledaju kao da su uređeni s određenom svrhom.⁶

Zapravo, kada je riječ o uređenosti, uglavnom se ističu dva moguća objašnjenja: svijet je dizajniran sa svrhom, ili je svrhovitost plod slučaja (slučajnog djelovanja sila u prirodi). U prvoj opciji obično se pozivamo na Boga kao dizajnera, a u drugoj na uređenost koja proizlazi iz nasumičnih procesa koji se odvijaju u prirodi (najčešće se u literaturi spominju prirodna selekcija i teorija evolucije). Ovaj je argument svojevremeno potaknuo žustru raspravu u kojoj su sudjelovali mnogi filozofi znanosti i filozofi religije. Suvremena verzija tog argumenta, tzv. *fine tuning argument*, izazvao je dodatne rasprave i polemike među znanstvenicima i filozofima. Čini se da u Boškovićevu tekstu uz argument iz dizajna nalazimo i nagovještaj suvremene verzije tj. *fine tuning argumenta*. Znakovit je već i sam početak Boškovićeve rasprave o Bogu. On, naime, tvrdi sljedeće:

4 U filozofiji religije, općenito govoreći, najčešće se raspravlja o sljedećim temama: govor o Bogu, verifikacija i falsifikacija, ontološki, kozmološki, te dokaz iz dizajna, iskustvo i Bog, Božji atributi (svemogućnost, sveznanje i savršena dobrot), moralnost i religija, odnos vjere i razuma, odnos znanosti i religije, problem zla itd. Kada bismo iz desetak stranica *Dodatka*, koje je Bošković posvetio Bogu, trebali odrediti/izdvojiti teme iz filozofije religije kojima se on bavi, naveli bismo argumente za Božje postojanje: argument iz Prvog uzroka, argument da aktualna beskonačnost nije moguća, argument iz kontingentnosti (koji spadaju u kozmološki argument), argument iz dizajna (uz, čini se, nagovještaj suvremene verzije ovog argumenta, tzv. *fine tuning argument*), te donekle razrađenu raspravu o Bogu, tj. Božjim atributima. Usp. *Dodatak*, 254-263.

5 Uz argument iz dizajna koji Bošković zastupa, čini se da bismo neke njegove formulacije mogli interpretirati kao naznake suvremene verzije argumenta iz dizajna, tj. *fine tuning argument*, o čemu će biti riječi kasnije.

6 Kako objasniti dizajn svijeta (kao cjeline, ali i pojedinih živih bića i nežive prirode)? Jedna je mogućnost tvrditi kako je za dizajn svijeta zaslužan Bog koji je njegov dizajner i koji je sve stvorio s određenom svrhom ili svrhama, a druga da su pojedine stvari i svijet u cjelini nastali slučajnim djelovanjem sila u prirodi. Temeljno je pitanje, dakle, kako protumačiti i objasniti dizajn svijeta, tj. svemira. Elliott Sober smatra kako je, s obzirom na promatranje (činjenicu da svijet izgleda kao dobro uređena cjelina), puno veća vjerojatnost da postoji dizajner nego da je svijet nastao slučajnim djelovanjem sila. Izvršnu raspravu o toj temi možemo naći u drugom poglavlju njegove knjige *Philosophy of Biology* (u poglavlju o kreacionizmu). Usp. Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), Madison, 2000., 27-57.

Što se tiče Božanskog Tvorca prirode, moja ga teorija izvanredno osvjetljuje i iz nje proizlazi nužnost da ga priznamo i njegova najveća i beskrajna moć, mudrost, providnost, sve što u nama izaziva duboko poštovanje, a u isto vrijeme zahvalnost i ljubav, pa stoga posve otpadaju ništavne sanjarije onih koji smatraju da je svijet slučajno nastao ili da je mogao biti sazdan nekom fatalnom nužnošću, ili da odvijeka postoji sam po sebi upravljajući se po nekim svojim nužnim zakonima.⁷

Vidimo da Bošković već u prvom odlomku postavlja ključnu tezu, tj. kaže da je svijet uređen svrhovito (te da nije mogao nastati sam od sebe ni slučajno).⁸ Dakle, na pitanje kako je nastao svijet možemo, općenito govoreći, zastupati dva stava: ili da je nastao s određenom svrhom ili da je nastao slučajno. U oba slučaja pretpostavlja se uređenost (dizajn), no riječ je o različitom tumačenju te uređenosti. U prvom slučaju autori se uglavnom pozivaju na dizajnera (tj. Boga), dok se u drugome najčešće pozivaju na 'sile' u prirodi.

Kada kažemo da je svemir uređen, onda tu uređenost možemo shvatiti ili kao svrhovitost ili kao pravilnost (tipa zakona prirode). U argumentu iz dizajna općenito, a i kod Boškovića, veći je naglasak stavljen na uređenost kao svrhovitost.⁹

1. O odnosu znanosti i religije

Ne postoji opći konsenzus među znanstvenicima, a tu u prvom redu mislimo na filozofe religije i filozofe znanosti, kada je riječ o odnosu znanosti i religije. Općenito se smatra da se znanost bavi istraživanjem empirijskih fenomena u prirodi, fokusirajući se isključivo na činjenice do kojih dolazimo i koje su nam dostupne putem osjetila, dok se religija bavi nadiskustvenom dimenzijom stvarnosti, odnosno onim što nam nije dostupno putem osjetila. U tom smislu može se reći da se znanost odnosi na jedan segment stvarnosti dok

⁷ *Dodatak*, paragraf 539, (str. 254).

⁸ Usp. Miljenko BELIĆ, Boškovićeve nauka o finalnosti – vrijedan doprinos metafizici, u: SKUPINA AUTORA, *Filozofija znanosti Ruđera Boškovića* (radovi simpozija Filozofsko-teološkog instituta, DI), Zagreb, 1987., 193-194.

⁹ Detaljnu raspravu o tome vidi u: Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), Madison, 2000., 27-57.

religija pokušava dati objašnjenja koja će obuhvaćati stvarnost, tj. svemir u cjelini. Imajući u vidu ovu razliku ne čudi što su, u određenim povijesnim razdobljima, o odnosu znanosti i religije mnogi stručnjaci zauzimali različite stavove. Tako je, primjerice, u povijesti filozofije bilo razdoblja u kojima su filozofija, teologija i prirodne znanosti mirno koegzistirale (riječ je o razdoblju koje traje do konca srednjega vijeka). Znanost tada još uvijek nije bila odvojena od filozofije. U suvremeno se doba harmonija između znanosti i religije uglavnom pretvorila u suparništvo.¹⁰

Kada govorimo o konfliktu između znanosti i religije, onda uglavnom mislimo na konflikt između znanstvenih i religijskih propozicija jer jedni i drugi tvrde da njihove propozicije izražavaju istine o svijetu. Znanstvene propozicije odnose se na podatke prikupljene o pojavama u prirodi koje možemo opažati, kategorizirati, sistematizirati i, u konačnici, poopćiti, što kod religije nije slučaj (i zato znanost često diskreditira religiju, tvrdeći da se o nadiskustvenim pojavama koje su predmet religije ne može ništa reći, tj. ne može ih se znanstveno utemeljiti).

Uglavnom se smatra da o njihovu odnosu možemo zauzeti jedan od tri moguća stava. Prvi je da se znanost i religija međusobno isključuju te da uopće nema smisla govoriti o odnosu među njima (jer on naprosto ne postoji). Drugi stav glasi da se znanost i religija međusobno suprotstavljaju (religijske se tvrdnje najčešće suprotstavljaju znanstvenim tvrdnjama, tj. znanost najčešće ruši kredibilitet religije). Treći je stav da se znanost i religija međusobno podržavaju, tj. podupiru. Tako, primjerice, zastupnici argumenta o dizajnu smatraju kako su teističke tvrdnje podržane i od strane znanosti, posebice recentnog razvoja u znanosti, o čemu će biti riječi nešto kasnije.

Ciljevi, metode, teorije i zaključci znanosti često se razlikuju od onih u religiji, što ne znači da među njima nije moguće, barem kada je riječ o određenim argumentima, uspostaviti, odnosno postići konsenzus. Neki znanstvenici opisali bi svoj rad kao pokušaj otkrivanja zakona prirode. Neki bi filozofi religije opisali svoj rad

¹⁰ Znanost o određenom pitanju ili problemu daje objašnjenja s kojima se religija najčešće ne slaže, a jedni i drugi tvrde da su njihova objašnjenja istinita.

kao pokušaj otkrivanja istina o svemiru ili svijetu kao cjelini. Stoga, načelno govoreći, nema nekog očitog razloga da obje strane, barem ponekad, ne postignu suglasnost.

Postoje autori koji smatraju da znanost potkopava vjeru, tj. religiju. Neven Sesardić jedan je od njih.¹¹ On razlikuje tri vrste pitanja, a to su znanstvena, miješana i religijska.¹² Složit ćemo se da ima čisto znanstvenih, kao i čisto religijskih, pitanja. Miješana su pitanja, prema Sesardiću, ona o kojima znanost i religija imaju suprotstavljene stavove. Sesardić navodi neka od njih, primjerice, da se Zemlja ne okreće oko Sunca te da razne vrste živih bića nisu nastale evolucijom.¹³ Međutim, to su pitanja o kojima se znanost i religija u prošlosti nisu slagale, odnosno kada je riječ o evoluciji, smatramo da to pitanje i dalje ostaje otvoreno. Sesardić zamjera Crkvi što je revidirala neka svoja tumačenja kada je riječ o navedenim konfliktima. No znanost također svakodnevno revidira svoje teorije, tj. često ih nadograđuje, poboljšava ili u potpunosti zamjenjuje novima. Crkva je u prošlosti revidirala neka od svojih tumačenja, a čini to i danas i u tom kontekstu možemo reći da se ponaša slično kao i znanost.¹⁴ Smatramo da Sesardićeva argumentacija ne dokazuje kako znanost i religija ne mogu postići usuglašene stavove, barem što se nekih pitanja tiče.

---

11 Neven Sesardić napisao je interesantan članak o odnosu znanosti i religije. Usp. Neven SESARDIĆ, Potkopava li znanost vjeru?, *Encyclopaedia Moderna*, 49 (1998.), 162-174.

12 Usp. *Isto*, 163.

13 Usp. *Isto*.

14 Sesardić se osvrće na jednu od, prema njegovu mišljenju, većih poteškoća, a to je autentičnost Božje riječi, tj. Biblije koja se ne bi trebala mijenjati tijekom povijesti jer ukoliko se mijenja, njezina poruka nekad i danas više ne može biti ista (što bi, prema mišljenju Sesardića, trebalo predstavljati problem za današnje vjernike; ako se Božja riječ mijenja tijekom vremena, današnji vjernici ne vjeruju u ono u što su vjerovali vjernici u počecima kršćanstva). No, ne radi se o tome da se Božja poruka promijenila tijekom vremena nego da su neki njezini dijelovi u prošlosti bili pogrešno protumačeni, što je danas ispravljeno. Biblija, uostalom, nije znanstvena knjiga te ne možemo očekivati da će se određene teme koje u njoj nalazimo, a koje su predmet mogućeg konflikta između znanosti i religije, biti obrađene na znanstveni način (tj. znanstvenom metodologijom). Smatramo da je stoga opravdano, pa čak i poželjno, da Crkva ispravlja svoja pogrešna tumačenja jer se upravo na taj način može više približiti znanosti, što često i ističe kao svoj cilj.

2. Argument iz dizajna (ili dokaz iz uređenosti)

I znanost i filozofija pokušavaju utvrditi mogućnost utemeljenja i opravdanja ovog argumenta. Filozofi religije pokušavaju još i dodatno ispitati u kojoj mjeri se pomoću spomenutog argumenta može dokazati Božje postojanje. Argument iz dizajna spada u vrstu teleološkog argumenta.¹⁵ Izraz teleološki dolazi od grč. pojma *telos* što znači svrha ili svrhovitost.¹⁶ U argumentu se, općenito govoreći, tvrdi da je cjelokupan svemir u značajnoj mjeri uređen, odnosno dizajniran,¹⁷ što nadalje upućuje na prisutnost dizajnera. Kršćani smatraju da je taj dizajner zapravo stvoritelj svemira, tj. Bog. Činjenica da je cjelokupan svemir uređen, tj. dizajniran, može se shvatiti na dva načina. Svemir može biti uređen u smislu pravilnosti ili svrhovitosti.¹⁸

Kada se jednostavnim riječima pokušava predstaviti argument iz dizajna (u smislu svrhovitosti), obično se koristi analogija Williama Paleya s početka 19. stoljeća koji za primjer uzima sat.¹⁹ Zamislimo, kako sugerira Paley, da se nađemo na pustom otoku i da tamo ugledamo ručni sat. Sama činjenica da smo pronašli sat na pustom otoku navodi nas na pomisao ili zaključak da ga je netko tamo izgubio. Dakle, netko je bio na tom otoku i izgubio sat jer inače ga mi ne bismo pronašli. Ako postoji sat, mora postojati i urar koji ga je dizajnirao jer kako inače objasniti činjenicu da je svaki dio napravljen tako da se savršeno uklapa u cjelinu sata i da obavlja funkciju točnog mjerenja vremena. Sat je očito dizajniran upravo s

15 Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, Zagreb, 1998., 83-103.

16 Boškovićevu tezu o svrhovitu uređenju svemira Stipe Kutleša je komentirao: *Tvorac prirode je u nju postavio svrhu o kojoj mi ne možemo znati. Boškovićevo je stajalište, gledano sasvim općenito, teleološko (svršno ili finalističko) iako se u istraživanju prirode ne treba rukovoditi finalnim uzrocima gdje je glavni putokaz načelo uzročnosti u smislu djelatnog uzroka (causa efficiens)*. Stipe KUTLEŠA, *Ruđer Josip Bošković*, 53.

17 Richard Swinburne smatra da je uređenost svemira zapravo zadivljujuća te da je svemir po sebi mogao biti kaotičan. Tu činjenicu, dakle, postojanje reda ili uređenosti, a ne nereda ili kaosa, znanost ne može objasniti. Swinburne smatra kako se ona može objasniti jedino pozivanjem na Boga kao dizajnera. Usp. Richard SWINBURNE, *The Existence of God* (revised ed.), Oxford – New York, 1991., 133-151.

18 Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 83-85.

19 Objasnjenje argumenta iz dizajna kao uređenosti svemira koja se očituje svrhovitošću preuzeli smo od Briana Daviesa koji se poziva na Williama Paleya. Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 84-85.

tom svrhom.²⁰ Vjerojatnost da bi se dijelovi sata mogli nasumično ili slučajno 'posložiti' na upravo opisan način i da pri tom još obavljaju i funkciju točnog mjerenja vremena minimalna je ili gotovo nemoguća. U ovom se argumentu promatra učinak na temelju kojega zaključujemo o njegovu uzroku. Tako, kao što smo promatrajući sat koji je učinak, zaključili o njegovu uzroku, tj. uraru, analogijom, promatrajući uređenost svemira zaključujemo o postojanju dizajnera koji ga je uredio, tj. Boga.²¹

U navedenoj analogiji prisutna je pretpostavka da postoji određena sličnost između sata koji je dizajnirao urar i svijeta koji je dizajnirao Bog, tj. ova vrsta argumenta utemeljena je na sličnosti između dviju stvari i poznata je još i kao argument po analogiji, koji se oslanja na načelo: ako su dvije stvari slične u nekom pogledu, vjerojatno će biti i u pogledu ostalog.²²

Elliott Sober smatra da analogija općenito može biti uspješna, ali da njezina uspješnost ovisi o tome koje se dvije stvari uspoređuju. Zato nudi bolje objašnjenje. On, naime, primjećuje kako oba primjera ili argumenta (o satu i živom organizmu) imaju nešto zajedničko, a to je korištenje funkcije vjerojatnosti, tzv. *likelihood principle*, prema kojoj određenu opservaciju (dakle, njihovu uređenost) tumačimo s obzirom na hipoteze koje su nam na raspolaganju. Prema tom načelu, zaključujemo da je vjerojatnost prve hipoteze (o dizajneru), s obzirom na evidenciju, veća od vjerojatnosti druge hipoteze (djelovanja nasumičnih sila u prirodi).²³ U literaturi se često može naići

20 Primjer sa satom nalazimo i kod Boškovića, vidi: *Dodatak*, paragraf 552 (str. 260).

21 Elliott Sober također komentira Paleyevu analogiju. Primjer sa satom već smo izložili, a kada su u pitanju živa bića, Paley je smatrao da treba objasniti dvije stvari. Prvo, kako to da su živa bića tako složena i dobro prilagođena, a drugo, kako to da različiti dijelovi živih bića zajednički doprinose dobrom funkcioniranju organizma kao cjeline. Paley je smatrao, ističe Sober, da je plauzibilnija teza da su sat i živi organizmi stvoreni od strane dizajnera (i da zaključak koji smo izveli o dizajneru sata, po sličnosti možemo primijeniti i na žive organizme), a ne od strane slučajnog djelovanja fizičkih sila. Paley je, prema mišljenju Sobera, u stvari ponudio dva argumenta, jedan sa satom, a drugi sa živim bićima. U ovom se obliku argument iz dizajna, tvrdi Sober, sastoji od dvaju argumenata. Više o tome vidi u: Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), Madison, 2000., 31-32.

22 Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 91-92.

23 Prema funkciji vjerojatnosti (engl. *the likelihood principle*), a na temelju činjenica koje opažamo u svijetu, vjerojatnije je, dakle, postojanje dizajnera. Ovo načelo kaže da, ako je vjerojatnost za prvu hipotezu (o postojanju dizajnera), u odnosu na opservacije/promatranja, veća od vjerojatnosti za drugu hipotezu (o slučajnom djelovanju sila), onda preferiramo prvu hipotezu, iz jednostavna ra-

i na primjer s ljudskim okom, koji u malo drugačijem obliku spominje i Bošković.²⁴ Naime, mala je vjerojatnost da bi se svaki pojedini dio oka baš tako savršeno 'posložio' da u konačnici obavlja funkciju vida. Dakle, zaključujemo da je potreban dizajner oka.

U pozadini navedenih primjera stoji stav da je gotovo sve u svijetu, ili barem velika većina predmeta, kao i svijet u cjelini, uređeno s nekom svrhom. Vjerojatnost da je ta uređenost plod slučajnosti ili da su pojedini predmeti ili svijet u cjelini nastali sami od sebe niska je ili čak nevjerojatna, što nas navodi na zaključak o postojanju inteligentnog dizajnera. Teorija o tome da je svijet stvorio Bog naziva se kreacionizam²⁵ i prema njoj upravo je kršćanski Bog taj koji je stvorio ne samo svijet nego i sve u njemu.

Bošković opisuje dizajn na sljedeći način: *Nadalje, onaj tko bude nešto pomniji ispitivao bar ono malo što smo nabrojili kao nužno u rasporedu točaka da bi došlo do oblikovanja različitih vrsta čestica, koje onda tvore različita tijela, vidjet će koliko je mudrost i moć potrebna da se sve to dokuči, izabere i stvori. Što pak kada pomisli na koliko se neodređenost najdubljih problema nailazi u onom beskonačnom broju mogućih kombinacija i kolika li je spoznaja potrebna da se izaberu upravo one kombinacije koje su bile nužne da bi dale upravo ovaj sadašnji niz među sobom povezanih prirodnih pojava? Neka takav promisli što li sve treba imati neko svjetlo da bi se moglo širiti bez zapreke, da prema različitim bojama ima različitu lomljivost i različite razmake promjena, da potiče toplinu i vatrene fermentacije. Međutim trebalo je prilagoditi unutarnju strukturu tijela i debljinu pločica da vrate upravo one vrste zraka koje će dati one određene boje bez gubitka ostalih alteracija i transformacija, trebalo je rasporediti dijelove očiju tako da se slika naslika u dnu i da dopre do mozga. Pored toga trebalo je dati neko mjesto za hranjenje i bezbroj drugih sličnih stvari. Što da kažemo samo o zraku*

---

zloga što ima veću vjerojatnost. Više o tome vidi u: Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), 30-33.

24 Usp. *Dodatak*, paragraf 552 (str. 260).

25 Kreacionizam nije jednoznačan pojam i nema jednoznačne definicije kojom bismo ga opisali. Naime, postoji više vrsta i nijansi kreacionizma. Mi ga ovdje koristimo u najjednostavnijem obliku, tj. kao tezu da je Bog stvorio i uredio svemir. Više o tome vidi u: Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), 54.

*koji je stvoren da služi u isto vrijeme za zvuk, za disanje, za prehranu životinjskog svijeta, za očuvanje dnevne topline kroz noć, za vjetrove koji uvjetuju plovidbu, za zadržavanje vodenih para nužnih za kišu, za bezbroj praktičnih potreba? Što da kažemo o gravitaciji po kojoj biva nepromjenjivo gibanje planeta i kometa, uslijed koje dolazi do pojave da se neke stvari spajaju i sakupljaju u obliku kuglica, uslijed koje sva mora stoje unutar svojih obala, a rijeke teku, kiša na zemlju pada i natapa je i čini plodnom, njenom silom stoje zgrade, a oscilacije njihala odmjeravaju vrijeme?*²⁶

Činjenicu da je svijet uređen svrhovito (tj. da barem tako izgleda) Bošković objašnjava pozivajući se na dizajnera, odnosno Boga.²⁷ Bog je, naime, najviše biće koje ima sve potrebne sposobnosti, odnosno atribute, poput sveznanja i svemogućnosti ili, kako ih Bošković naziva, mudrosti i moći, da bi najprije uopće mogao 'dokučiti' i 'izabrati', a potom i 'stvoriti' ovaj svijet. Njegova spoznaja (očito se misli na atribut sveznanja) omogućila mu je izabrati upravo onu kombinaciju koja je nužna da bismo u prirodi imali pojave koje su međusobno povezane. To, drugim riječima, znači da bismo bez Boga vjerojatno imali kaos, tj. nered, umjesto postojećeg kozmosa, tj. reda. Bog je svrhovito uređio sve, od najmanjeg do najvećeg detalja i, kao što smo vidjeli u gornjem odlomku, na taj način omogućio, prvo, da dijelovi budu dobro uklopljeni u cjelinu svemira i drugo, da cjelokupan svemir funkcionira svrhovito.

Boškoviću je uređenost svemira, i u smislu svrhovitosti, a čini se i u smislu pravilnosti, toliko očita da smatra suvišnim dalje ju naglašavati. Dizajn svijeta nije moguće objasniti drugačije nego pozivajući se na dizajnera ili, kako ga on naziva, božanskoga Stvoritelja. Svemir je izuzetno složena cjelina, a ta složenost je, s druge strane, prisutna u tolikoj mjeri da ju čovjek nikada neće moći odgonetnuti u potpunosti. Znači li to da on pretpostavlja, ili čak tvrdi, da znanost neće uspjeti otkriti tajne prirode? Bošković se o tome očituje u odlomku koji slijedi: *Ali čemu da sve to pojedinačno nabrajam? Kakvo li je poznavanje geometrije bilo potrebno da bi se pronašle one kombinacije koje su dale tolik broj organskih tijela, koje su izvele tolika*

²⁶ *Dodatak*, paragraf 552 (str. 260).

²⁷ Bošković u ovom odlomku ne spominje eksplicitno Boga, no očito je da misli na njega.

stabla, i cvijeće, koje su životinjama i ljudima pružile toliko mnogo stvari potrebnih za život? Koliko li je znanje bilo potrebno da bi se oblikovao jedan jedini list? Kolika je dalekovidnost bila potrebna da bi sva bezbrojna gibanja koja traju kroz vjekove i koja su tako tijesno povezana s ostalim gibanjima dovela sve pojedine čestice materije dotle da konačno u onom određenom vremenu proizvedu onaj list određene vlastite zakrivljenosti? Što da kažemo u vezi s onim do čega ne dopiru naša sjetila i što je daleko od dohvata teleskopa ili što je tako malo da se ni mikroskopom ne može zapaziti? Što da kažemo s obzirom na ono što ne možemo razumjeti nikakvim razmatranjem i što nam nije moguće ni naslutiti, o čemu da se i u ovom slučaju poslužim jednom frazom koju sam na nekom drugom mjestu upotrijebio za dokazivanje iste stvari, nemamo ni pojma da to neznamo? Zaista samo onaj ne može uočiti neizmjernu moć, mudrost i dalekovidnost božanskog Stvoritelja, što nadilazi svako ljudsko shvaćanje, tko je potpuno umno oslijepio ili je sebi oči iskopao i otupio oštricu svoga uma, tko zatvara svoje uši da ne bi čuo nešto od prirode koja svugdje više svojim snažnim glasom, ili čak (zato što ih ne može dovoljno začepiti) ušnu školjku i bubnjić i sve što služi sluhu razdire, cijepa i čupa i odbacuje daleko od sebe.²⁸

On tu, kao što vidimo, nastavlja s tumačenjem dizajna, odnosno, tvrdi da je živa priroda također nastala sa svrhom. Opisuje pojavu biljaka, životinja i čovjeka naglašavajući koliko je znanje bilo potrebno da se sve to stvori. Ponovno se poziva na Boga kojeg naziva božanskim Stvoriteljem i pripisuje mu neizmjernu moć, mudrost i dalekovidnost koje su mu omogućile stvaranje i dizajniranje svemira, kao i svrhovito uređenje života u njemu (ovog puta referira na živu prirodu). Smatra da je priroda puna znakova Božje prisutnosti, i da čovjek nema ispriku za ignoriranje tih tragova. Božji dizajn neće uočiti, smatra Bošković, samo onaj koji to namjerno ne želi.

²⁸ Dodatak, paragraf 553, (str. 261).

3. Uspješnost argumenta iz dizajna (u obrani Božjeg postojanja)

Mnogi autori, osobito filozofi religije, smatraju kako argument iz dizajna ima određenu snagu u dokazivanju Božjeg postojanja, a neki će čak tvrditi da se ovim argumentom zaista i dokazuje da Bog postoji. Svemir nije mogao nastati slučajno, dakle, nužan je dizajner. Neki autori tvrde kako je istina da je svemir u značajnoj mjeri uređen i da je prisutnost dizajnera očita, no to i dalje ne znači da je dizajner Bog, niti da je riječ o kršćanskom Bogu.²⁹ U Boškovićevu *Dodatku* možemo pronaći više odlomaka u kojima se opisuje dizajn svemira, a pored toga on i eksplicitno tvrdi da je dizajner upravo kršćanski Bog. Prethodno smo već naveli citat u kojemu Bošković prilično detaljno opisuje stvaranje i dizajniranje svemira. U duhu argumenta iz dizajna Bošković tvrdi kako je svemir uređen tako da funkcionira prema određenim pravilnostima, misleći u prvome redu na zakone prirode,³⁰ a ujedno tvrdi da je svemir svrhovito uređena cjelina. Argumentu iz dizajna, kao i svim ostalim argumentima za dokazivanje Boga, upućeni su mnogi prigovori od kojih ćemo izdvojiti samo glavne.

Prvi prigovor odnosi se na korištenje analogije.³¹ Svojevremeno se raspravljalo o tome u kojoj je mjeri analogija koju je Paley koristio adekvatna. U analogiji se pretpostavlja kako postoji značajna sličnost između prirodnih predmeta i predmeta za koje znamo da ih je napravio čovjek. Međutim, čini se neprimjerenim koristiti analogiju u kojoj se uspoređuju dvije različite vrste predmeta, oni prirodni s artefaktima. Ako ništa drugo, riječ je o vrlo nejasnoj sličnosti, za razliku od 'prave' analogije koja postoji između, primjerice, ručnog i džepnog sata. Analogija između urara i Boga ne zvuči baš uvjerljivo.

29 Bilo bi interesantno istražiti kako se u ostalim svjetskim religijama objašnjava i rješava ova poteškoća, no budući da se taj problem ne pojavljuje kod Boškovića i da ta tematika nije usko vezana uz naš rad, mi se nećemo upuštati u tu raspravu. Inače, filozof koji je iznio možda najviše prigovora argumentu iz dizajna, ali i ostalim argumentima za Božje postojanje, jest David Hume (u djelu *Dialogues Concerning Natural Religion*).

30 Usp. *Dodatak*, paragraf 551, (str. 260).

31 Usp. Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 91-92.

Bošković u istom odlomku navodi primjer s okom i satom, što znači da ili nije o tome razmišljao ili nije smatrao da bi se problem primjerenosti analogije uopće mogao pojaviti. Dapače, Dubrovčanin tvrdi da je Bog taj koji je stvorio i živu i neživu prirodu i u tom smislu problem primjerenosti analogije kod njega ne postoji.³²

Iako o primjerenosti analogije možemo i dalje raspravljati, činjenica je da ona ipak ima određenu snagu. Tako npr. i sat i svemir, posebice biološki organizmi u njemu, pokazuju izuzetnu složenost budući da dijelovi od kojih su sačinjeni imaju vrlo kompleksnu strukturu, što ni znanost ne negira. Pod tim aspektom mogu se dakle zajednički promatrati sat i svemir, a drugo je pitanje kako tu složenost protumačiti/objasniti. Usporedba artefakata i prirodnih predmeta također je korisna zbog toga što nam ljudske konstrukcije, tj. dizajn pomaže spoznati kako inteligencija općenito funkcionira i što sve čovjek može dizajnirati (što nam kasnije može poslužiti za bolje razumijevanje Božjeg dizajna).³³

Drugi je prigovor da postoji teorija koja se suprotstavlja ili čak pobija argument iz dizajna. Riječ je o teoriji evolucije. Mnogi znanstvenici suvremenog doba smatraju kako se dizajn može savršeno dobro objasniti pomoću teorije evolucije i da je Bog u tom kontekstu suvišan.³⁴ Na koji se način pomoću evolucije može potkrijepiti uređenost svemira? Evolucija je, čini se, dostatna da nam protumači proces prirodne selekcije po kojoj se događa prilagodba organizama njihovoj okolini. Pitanje je samo može li teorija evolucije predstavljati konačno objašnjenje uređenosti cjelokupnog svemira ili ona objašnjava samo jedan njegov aspekt, jedan segment? Ukoliko evolucija ne može objasniti cjelokupnu stvarnost, a čini se da ne može, ostaje nam prostor za Boga.

Evolucija, čini se, ne može objasniti činjenicu zašto uopće postoje bića tako kompleksne strukture, tj. to i dalje ostaje otvoreno pitanje. Zatim, pitanje je odnosi li se evolucija na sve biološke mehanizme ili samo na neke. Na mikroskopskoj razini, primjerice,

32 Usp. *Dodatak*, paragraf 552, (str. 260).

33 Usp. Alexander R. PRUSS – Richard M. GALE, *Cosmological and Design Arguments*, ur: William J. WAINWRIGHT (ur.), *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*, Oxford, 2005., 129.

34 Richard Swinburne ne odbacuje Darwinovo objašnjenje, no smatra da ono ne može biti konačno. Usp. Richard SWINBURNE, *Is there a God?*, Oxford – New York, 1996., 63.

nailazimo na biokemijsku kompleksnost visokoga stupnja koja se ne može objasniti prirodnom selekcijom. Neki organizmi razvijaju se stupnjevito u kraćem ili dužem vremenskom periodu, no to ne vrijedi za sve organizme.³⁵ Čini se da do sada teorija evolucije nije ponudila konačna rješenja, što nam i dalje ostavlja prostor za Boga kao dizajnera.³⁶

Treći prigovor odnosi se na Boga, točnije, na zaključak o tome da je dizajner o kojemu se raspravlja u argumentu iz dizajna upravo kršćanski Bog. Zašto baš kršćanski Bog, a ne neki drugi? Naime, netko tko bi i prihvatio argument iz dizajna i pozvao se na dizajnera, i dalje ne mora prihvatiti zaključak da je dizajner upravo kršćanski Bog.³⁷ Kršćani mogu odgovoriti na to pitanje tvrdeći da je Bog osobno biće koje ima određene attribute (najčešće se spominju tri ključna, a to su: svemogućnost, sveznanje i savršena dobrota) koji mu omogućuju, odnosno 'osiguravaju' dizajniranje. Bošković, kao što smo vidjeli, tvrdi nešto slično.

4. Suvremena verzija argumenta iz dizajna – *fine tuning argument*³⁸

Neupitno je da Bošković zastupa jedan oblik ili verziju argumenta iz dizajna. U suvremenoj analitičkoj filozofiji religije možemo naći više autora koji također zastupaju neki oblik argumenta iz dizajna.³⁹ Pored toga, postoji i suvremena verzija argumenta iz dizajna koju nazivamo *fine tuning argumentom*. Smatra se da ovaj argument ima uporište u znanosti. *Fine tuning argument* doslovno možemo prevesti kao „argument finog uštímanjanja“. Riječ je o tome

35 Usp. Alexander R. PRUSS – Richard M. GALE, *Cosmological and Design Arguments*, 130.

36 Sober navodi kako u određenim aspektima znanost favorizira evoluciju pred argumentom iz dizajna. Više o tome vidi u: Elliott SOBER, *Philosophy of Biology* (second ed.), 36-42.

37 Možda dizajner nije kršćanski nego neki drugi bog ili bogovi. Budući da svemir izgleda kao prilično dobro uređena cjelina, možemo se upitati je li moguće da ga je uređio samo jedan Bog. Neki autori smatraju kako je vjerojatnije da je u dizajniranju, kao što je to slučaj kod ljudskih konstrukcija, sudjelovalo više dizajnera, odnosno bogova. Zatim, u svemiru postoje i neki nedostaci pa se možemo pitati je li dizajner moćno, odnosno savršeno biće kao što ga opisuju kršćani. Nadalje, što je s problemom zla? Više o tome vidi u: Brian DAVIES, *Uvod u filozofiju religije*, 92-93.

38 Suvremenu verziju argumenta iz dizajna, tzv. *fine tuning argument*, izvrsno je izložio Boran Berčić. Više o tome vidi u: Boran BERČIĆ (u tisku), *Filozofija*, 2. sv., Zagreb, 2012., 281-288.

39 Već spomenuti Richard Swinburne vjerojatno je jedan od njegovih najpoznatijih zastupnika.

da nam suvremena fizika otkriva kako u svemiru postoje četiri fundamentalne sile, a to su gravitacijska, elektromagnetska, jaka i slaba nuklearna, te da su njihove vrijednosti takve da omogućuju život u svemiru. Kada njihove vrijednosti ne bi bile upravo takve kakve jesu, život u svemiru, posebice čovjekovo preživljavanje, ne bi bio moguć. Također zvuči nevjerovatno da su se sile same od sebe ili potpuno slučajno baš tako poklopile.

Teizam, tj. stav da je Bog taj koji je na optimalan način „uštimao“ međusobno djelovanje sila čini se kao najbolje objašnjenje činjenice da je život u svemiru uopće moguć, jer da su vrijednosti sila drugačije (ili kada bi došlo do minimalnog odstupanja u njihovim vrijednostima), vjerojatnost za preživljavanje bila bi izuzetno niska ili čak nikakva. Ovo tumačenje mogli bismo smatrati zaključkom na najbolje objašnjenje, koji nam kaže da od svih ponuđenih rješenja, tj. objašnjenja neke stvarnosti, a na temelju relevantnih činjenica, treba izabrati ono koje ima najvišu vjerojatnost. Bog, kao onaj koji je „uštimao“ sile na optimalan način, predstavlja, smatraju teisti, najbolje objašnjenje.

Tome u prilog ide i činjenica postojanja zakona prirode, tj. regularnosti na temelju koje oni funkcioniraju, što zapravo, zajedno sa silama, i omogućava život u svemiru. Kada bi ti zakoni i njihove konstante bili drukčiji, život ne bi bio moguć. To potvrđuju suvremena fizika i kozmologija. Čini se kako je opet jedino objašnjenje to da su oni dizajnirani, jer fizika i kozmologija nam kažu da su zakoni prirode i sile nužni za opstanak, no ne mogu objasniti zašto je to tako.⁴⁰

Bog je, prema Boškoviću, stvorio cjelokupan svemir i uredio ga svrhovito, postavljajući u njega ili zadajući mu pritom točno određene ciljeve koji su potrebni, odnosno nužni da bi život uopće bio moguć: *Međutim s obzirom na tako veliku mudrost višnjega Tvorca koji je proveo upravo takav izbor i koji se za sve brine i sve obavlja svojom moći kojoj se moramo neprestano diviti i koju moramo poštovati, moramo još više pomišljati na to kako je to sve bilo za naše potrebe što ih je zaista sagledao onaj tko sve vidi i tko je uspostavio*

40 Usp. Alexander R. PRUSS – Richard M. GALE, *Cosmological and Design Arguments*, 131.

*sve te granice, tko preko svega toga utire put našoj opstojnosti i tko je upravo nas, među beskonačnim brojem ljudi koji su isto tako mogli postojati, izabrao već od početka svijeta i rasporedio sva gibanja što služe oblikovanju organa kojima se služimo i osim toga što pridonosi čuvanju i održanju ovog života i svim njegovim potrebama i užicima. Naime moramo zaista najčvršće vjerovati da je Tvorac prirode sve to ne samo sagledao jednim jedinim intuitivnim sagledavanjem da je u svom umu imao sve one određene ciljeve do kojih nas vode sve stvari koje vidimo oko sebe.*⁴¹

Zašto je Bog zadao točne i precizne ciljeve koji su se u svemiru realizirali? Čini se, upravo zato da bi svemir mogao biti pogodan za život; da ga Bog nije tako 'uštimaо', opstojnost čovjeka i život u cjelini ne bi bio moguć. Kod Boškovića stoga, čini se, postoji teza koju bismo mogli interpretirati kao nagovještaj *fine tuning argumenta*. Naime, njegovu formulaciju u kojoj ističe da je Tvorac prirode već od početka svijeta rasporedio sva gibanja te da brine o čuvanju i održavanju ovog života, možemo shvatiti kao svojevrsno „uštimaвање“, odnosno „podešavanje“ uvjeta, tj. svega potrebnoga za život čovjeka, ali i svijeta u cjelini. Nije, naravno, riječ o potpuno jasno i eksplicitno formuliranoj verziji kakvu možemo pronaći u suvremenoj literaturi, no zanimljivo je da bismo ono što Bošković tvrdi, mogli, barem načelno, potvrditi i potkrijepiti saznanjima i teorijama iz suvremene znanosti, posebice fizike i kozmologije. Fizika i kozmologija potvrđuju činjenicu da život ne bi bio moguć kada svijet ne bi bio 'naštiman' na prethodno opisan način, no ne mogu u potpunosti objasniti zašto je to tako. Ako se složimo s Boškovićem da je Bog uredio aktualni svijet na način da bude pogodan za život, osobito čovjeka, onda imamo rješenje. Bog je, prema Dubrovčaninu, stvorio zakone prirode i 'uštimaо sile' kako bi sve to postigao. On je zapravo stvorio gotovo savršen svijet za čovjeka, iako to čovjek nije u stanju u potpunosti razumjeti ni obrazložiti.

Neki od suvremenih analitičkih filozofa religije također zastupaju stavove slične Boškovićevim, iako su njihova objašnjenja puno razrađenija. Svemir, tj. svijet, očito jest uređen, a tu uređenost, tj. di-

⁴¹ *Dodatak*, paragraf 554 (str. 261).

zajn, najbolje možemo objasniti pozivajući se na dizajnera, odnosno kršćanskoga Boga. Sve su druge opcije i objašnjenja, prema njihovu mišljenju, manje vjerojatna.

Richard Swinburne⁴² i Jack Smart⁴³ istaknuti su predstavnici i zagovornici suvremenih verzija argumenta iz dizajna. Swinburne, primjerice, smatra kako argument iz dizajna, osobito u svojoj suvremenoj verziji *fine tuning argumenta*, može još 'jače' potkrijepiti tezu o dizajneru. Za činjenicu da je svemir 'uštiman' na takav način da omogućava život čovjeka, ali i svemira u cjelini, znanost, barem dosad (što ne znači, kao što naglašavaju mnogi znanstvenici, da to neće učiniti u budućnosti), nije dala konačna i definitivna objašnjenja. Što, drugim riječima, znači da je opcija Bog i dalje otvorena (tj. najvjerojatnija).

Zaključak

Znanost i religija ne moraju biti suprotstavljeni jedno drugome nego se mogu i međusobno podupirati. Vidjeli smo na primjeru argumenta iz dizajna i nagovještaja *fine tuning argumenta* kod Boškovića da znanost, tj. znanosti pojedinačno, ne mogu dati konkluzivna, odnosno konačna objašnjenja vezana za uređenost svemira, ni za mogućnost života u njemu, što ostavlja prostor za Boga (i religiju).⁴⁴

42 Richard Swinburne smatra da se postojanje svijeta i uređenosti koja u njemu vlada ne mogu objasniti putem znanosti nego jedino pozivajući se na Boga. Postojanje živih bića, posebice čovjeka, također se ne može objasniti pomoću znanosti jer znanost dosad nije ponudila konkluzivna objašnjenja. Znanost ne može objasniti odakle čovjek jer znanstvena su objašnjenja ograničena na jedan segment stvarnosti, a ne na stvarnost kao takvu, tj. svemir u cjelini. Znanost može dati i daje mnoga objašnjenja o pojedinim aspektima stvarnosti, no još uvijek nije otkrila tajne nastanka svemira ni odgovorila na pitanja zašto pojedini predmeti ili cjelokupan svemir uopće postoje. Odgovor na pitanje o svemiru kao cjelini može dati, čini se, jedino religija, i to pozivajući se na Boga. Više o tome vidi u: Richard SWINBURNE, *Is there a God?*, 48-95.

43 Jack Smart tvrdi da svijet izgleda kao da je dizajniran, što nas navodi na zaključak da najvjerojatnije postoji dizajner. Znanost, naime, taj dizajn ne može, zbog svoje ograničenosti, u potpunosti objasniti, stoga je teza o postojanju dizajnera, prema mišljenju Smarta, i dalje najizglednija. Više o tome vidi u: Jack J. C. SMART, *The Argument from the Appearance of Design*, u: Jack J. C. SMART – John J. HALDANE, *Atheism & Theism*, Blackwell, 2003., 21-26.

44 Dominique Lambert doktor je fizike i filozofije, a bavi se filozofijom znanosti. Napisao je knjigu o odnosu znanosti i teologije. Njegov je stav također da znanosti ne mogu doći do konačnih objašnjenja svemira kao cjeline te da se stoga u nekim pitanjima trebaju obratiti teologiji. Svrhovitost koju primjećujemo u prirodi također nije moguće objasniti pozivajući se na znanosti. Smatra da se znanost i teologija mogu i 'trebaju' podržavati. Usp. Dominique LAMBERT, *Znanost i teologija*, Zagreb, 2003.

Svijet je očito dizajniran, a znanosti nam taj dizajn ne mogu u potpunosti objasniti. Religija nudi objašnjenje, pozivajući se, poput Boškovića, na Boga kao dizajnera, no mnogi znanstvenici odbijaju teističko objašnjenje. Tako imamo situaciju da ili nemamo konačno objašnjenje (kao što je to slučaj s objašnjenjem dizajna u znanosti) ili ne prihvaćamo objašnjenje (jer ono dolazi iz religije). Bošković je već na početku svoje rasprave o Bogu rekao da je svijet uređen, svrhovito i s ciljem (tj. ciljevima), i da je dizajner Bog. Svijet, prema njegovu mišljenju, nije mogao nastati slučajno, ni sam od sebe, nego ga je Bog upravo takvim stvorio i uredio kako bi život u njemu, osobito za čovjeka, bio uopće moguć.

SCIENCE AND RELIGION IN THE “THEORY OF NATURAL PHILOSOPHY“ BY RUĐER BOŠKOVIĆ

Summary

On the basis of the “Theory of Natural Philosophy” (precisely, its *Appendix*) by Ruđer Bošković, the author of the article questions whether it is possible to justify the theses claiming that science and religion are not two mutually opposed fields. We shall try to prove it on the basis of a variant of the *argument from design*, which is found in the *Appendix*. Beside the argument form design, the *Appendix* offers variants of the cosmological argument, and the argument of the first non-caused cause, the argument that the actual infinity is not possible, as well as the argument of contingency, which this article will not consider. The argument from design, especially in its modern version of the *fine tuning argument*, whose denotations we also find in Bošković, has motivated many discussion among philosophers of religion and philosophers of science, who from their own perspectives tried to evaluate the strengths of these arguments. Basically, we can affirm that science and religion can support each other, at least in some arguments, like in the aforementioned ones by Bošković.

Key words: Bošković, argument from design, fine tuning argument.

